

تحقیق آمیخته، حلقه مفقوده‌ای در تحصیلات تکمیلی

آسیب‌شناسی آن در حوزه علوم انسانی

در دانشگاه محقق اردبیلی (پژوهش آمیخته)

عادل زاهد بابلان*

مهدی معینی‌کیا**

حسن احمدی***

چکیده

هدف تحقیق حاضر، بررسی چرایی استفاده محدود از تحقیق آمیخته در دوره تحصیلات تکمیلی مربوط به حوزه علوم انسانی در دانشگاه محقق اردبیلی بود. برای نیل به این هدف از مطالعه موردی استفاده شد که در ابتدا داده‌های کیفی و سپس براساس یافته‌های آن، داده‌های کمی نیز گردآوری و تحلیل شدند. جامعه آماری پژوهش، دانشجویان تحصیلات تکمیلی و اساتید دانشکده علوم انسانی، علوم تربیتی و روان‌شناسی دانشگاه محقق اردبیلی بود که در بخش کیفی و با استفاده از نمونه‌گیری هدفمند تعداد هشت نفر تحت مصاحبه قرار گرفتند و از بین جامعه ۹۵ نفری، تعداد ۶۱ نفر در مرحله کمی به صورت نمونه‌گیری تصادفی ساده انتخاب شدند. ابزار گردآوری داده‌ها در بخش کیفی، مصاحبه بدون ساختار بود که از روش بازخورد مشارکت‌کننده برای اعتباریابی آن استفاده شد و در بخش کمی نیز پرسشنامه محقق‌ساخته بود که ضریب آلفای کرونباخ آن ۰/۹۲ بود. به منظور تحلیل داده‌های کیفی از تحلیل محتوای استقرایی مبتنی بر کدگذاری باز استفاده شد و در بخش کمی نیز از آزمون تی تک‌نمونه‌ای استفاده شد. یافته‌های پژوهش نشان داد که پیچیده بودن ماهیت طرح تحقیق آمیخته، ناآشنایی محققان به طرح تحقیق آمیخته (عوامل تأثیرگذار درونی)، نیازهای فصلنامه‌ها و ماهیت رشته‌های علمی (عوامل تأثیرگذار بیرونی) از دلایل استفاده محدود از روش آمیخته است. همچنین، یافته‌ها نشان داد که ماهیت رشته‌های علمی بیشترین تأثیر را در استفاده از روش آمیخته دارد.

واژگان کلیدی: تحقیق آمیخته، نظام آموزش عالی، علوم انسانی، پژوهش، آموزش

Email: a_zahed@uma.ac.ir

Email: m_moeinikia@uma.ac.ir

Email: Ahmadi.hasan9@gmail.com

* دانشیار مدیریت آموزشی دانشگاه محقق اردبیلی (نویسنده مسئول)

** استادیار گروه آموزشی علوم تربیتی دانشگاه محقق اردبیلی

*** دانشجوی دکتری مدیریت آموزشی دانشگاه محقق اردبیلی

مقدمه

آموزش عالی به عنوان بالاترین سطح آموزشی جامعه از اهمیت قابل توجهی برخوردار است؛ زیرا نقشی اساسی در رشد و توسعه جامعه در ابعاد مختلف فناوری، علمی، فرهنگی، اقتصادی، اجتماعی و سیاسی ایفا می‌کند و حاصل تمام فعالیت‌ها و تلاش‌های نظام آموزشی در آن منعکس می‌شود؛ به عبارت دیگر، بازده کل نظام آموزشی در آن متجلی می‌شود و به تعبیری نمود می‌یابد (ابطحی و ترابیان، ۱۳۸۹، ص ۳۲). افزون بر این، اهداف و رسالت‌های مختلفی نیز برای نظام آموزش عالی در نظر گرفته شده است که از آن جمله، افزایش درک بین‌المللی، بهبود کل نظام آموزشی، تشویق پژوهش در بالاترین سطح، ترویج تفکر انتقادی، درک و پذیرش دیدگاه‌های مختلف می‌باشد (اسکالتر^۱، ۲۰۰۸، ص ۶۶؛ خان^۲، ۲۰۱۴، ص ۷۰۳). از این رو، پژوهش محور و زیربنای توسعه در هر جامعه‌ای است و همچون چراغی است که وضعیت حال و آینده را روشن می‌سازد و آموزش یکی از محورهای کلیدی در توسعه هر کشوری است (آخمتووا و همکاران^۳، ۲۰۱۴، ص ۵۱۷). تغییرات در پژوهش و نوآوری آموزش عالی در طول چند سال گذشته به علت رویدادهایی است که بر اقتصاد و جامعه ما تأثیر گذاشته است (روپیا و همکاران^۴، ۲۰۱۴، ص ۳۰۹). علوم انسانی در دنیای کنونی از اهمیت زیادی برخوردار است. در کشور ما نیز بسیاری از افراد به این دسته از علوم که حائز اهمیت است، توجه کرده‌اند (پایا، ۱۳۸۵، ص ۱۴). از آنجا که علوم انسانی با بیشترین دانشجویان و اعضای هیئت علمی بزرگترین بخش آموزش عالی محسوب می‌شود، اما متأسفانه نتوانسته است سهم قابل توجهی را در تولیدات علمی حوزه علوم انسانی در بین کشورهای اسلامی به خود اختصاص دهد (عزیزی، ۱۳۸۷، ص ۸). هر جامعه‌ای همواره برای آشنایی هرچه بیشتر با موضوعات مختلف اجتماعی، نیازمند تحقیق و بررسی است. تحقیق در صورتی ارزشمند است که نقشی در گسترش شناخت محیط، جامعه و افراد انسانی داشته باشد.

تحقیقات در علوم انسانی

تحقیقات در علوم انسانی، عموماً به سه گروه کیفی، کمی و آمیخته تقسیم می‌شوند؛ در واقع، سیر تاریخی پژوهش نشان می‌دهد که دوره‌های مختلفی در این زمینه قابل شناسایی است. در قرن نوزدهم، به طور عمده رویکرد کمی در قلمرو پژوهش حاکمیت داشت. در این مقطع، پژوهش در زمینه تعلیم و تربیت نیز از این امر مستثنا نبود و رویکرد مورد توجه در طراحی و اجرای پژوهش‌ها عمدتاً کمی‌گرا بود. سال‌های ۱۹۰۰ تا ۱۹۵۰، زمانی است که به تدریج رویکرد کیفی در

1. Schultz

2. Khan

3. Akhmetova & et al

4. Rubbia & et al

پژوهش‌های تربیتی مورد توجه قرار گرفت. در دهه‌های اخیر، نه تنها رویکرد کیفی در عرصه پژوهش‌های تربیتی مشروعیت یافته است، بلکه از دهه ۱۹۶۰، موضوع ترکیب رویکردهای کمی و کیفی در یک پژوهش مطرح شده و در شرایط کنونی نیز در کشورهای پیشرفته، رویکرد کیفی و ترکیبی مورد توجه قرار گرفته است (نصر و شریفیان، ۱۳۸۶، ص ۸).

رویکرد کمی پژوهش

رویکرد کمی نوعی روش پژوهشی است که پژوهشگر تصمیم می‌گیرد که درباره چه چیزی مطالعه کند، سؤالات مشخص و کاملاً تعریف شده‌ای را مشخص می‌کند، اطلاعات کمی را از نمونه تحقیق جمع‌آوری می‌کند، با روش‌های آماری به تجزیه و تحلیل این اطلاعات می‌پردازد و تحقیق خود را به صورتی کاملاً عینی و به اصطلاح غیرسوگیرانه اجرا می‌کند. ویژگی‌های عمده پژوهش کمی را میتوان به این شرح بازگو کرد: ۱) تأکید بر اعداد در جمع‌آوری و تحلیل اطلاعات؛ ۲) تأکید بر جمع‌آوری نمره‌ها برای اندازه‌گیری ویژگی‌های جزئی و مشخص افراد و سازمان‌ها و ۳) تأکید بر مقایسه گروه‌ها و رابطه متغیرها و عوامل در مطالعات تجربی، همبستگی و پیمایشی (لطف‌آبادی، ۱۳۸۶، ص ۵۰).

از دیدگاه روش‌های مبتنی بر رویکرد کمی، پژوهش فرایندی عینی است که در آن به منظور سنجش پدیده‌ها و ارائه نتایج، از اعداد و ارقام استفاده می‌شود؛ همچنین، فرض می‌شود که با استفاده از تجزیه و تحلیل آماری، دقیق‌ترین و کارآمدترین راه برای شناخت جامعه و نهادهای آن، و اندازه‌گیری کمی ابزار اصلی ثبت، ضبط و بیان واقعیت‌های اجتماعی و آموزشی است (کلر^۱، ۱۳۷۷، به نقل از نصر و شریفیان، ۱۳۸۶، ص ۱۰). برخی بر این باورند که در پژوهش‌های کمی از زبان علمی بیطرفانه استفاده می‌شود تا بتوان اطلاعات دقیقی فراهم کرد. از دیدگاه آنان، زبان علمی بیطرفانه باعث می‌شود تا نتایج پژوهش در قالب اعدادی بیان شود که از قضاوت‌های ارزشی پژوهشگر به دور است (اسمیت^۲، ۱۹۸۳، به نقل از نصر و شریفیان، ۱۳۸۶، ص ۱۰). رویکرد کمی زمانی مورد استفاده قرار می‌گیرد که با یک تئوری و یا فرضیه‌هایی شروع می‌شود و تأیید یا رد آن مورد آزمون قرار می‌گیرد. پژوهشگری که روش‌های تحقیق کمی را برمی‌گزیند؛ به طور ضمنی، پارادایم اثبات‌گرایی را مبنای پی بردن به موقعیت نامعین (مسئله) تحقیق قرار می‌دهد.

در این روش‌ها، مفروضه پژوهشگر آموزشی آن است که می‌توان درباره پدیده‌های نظام آموزشی، مانند یادگیری و عناصر مرتبط با آن، به طور عینی و بدون هیچ‌گونه اریبی^۳ به شناخت

1. Keller

2. Smith

3. bias

لازم دست یافت؛ یعنی تمایلات یا تعصبات پژوهشگر بر پژوهش تأثیرگذار نیست. همچنین، در این دیدگاه مفروضه دیگر پژوهشگر آن است که با صورت‌بندی فرضیه‌ها یا سؤال‌های تحقیق و استفاده از روش‌های تحقیق توصیفی و آزمایشی در شرایط کنترل‌شده می‌توان به شناخت لازم درباره پدیده‌های مورد مطالعه دست یافت. اما باید توجه داشت که پدیده‌های نظام آموزشی (از جمله عملکرد یادگیرنده، محیط یادگیری و فرایند یاددهی و یادگیری و...) را نمی‌توان به شیوه کاملاً عینی و بدون ارباب مورد مشاهده قرار داد و نیز کنترل متغیرهای ناخواسته درباره این پدیده‌ها بسیار دشوار است؛ بنابراین، معمولاً مفروضه‌های زیربنایی استفاده از روش‌های تحقیق کمی در پژوهش‌های آموزشی صدق نمی‌کند و همچنین، تنها با استفاده از روش‌های تحقیق کمی (از جمله توصیفی، پیمایشی و...) نمی‌توان به واقعیت پدیده‌های نظام آموزشی دست یافت. بر این اساس، تحقیقات کمی موفقیت‌های کافی در بیان مشکلات آموزشی نداشت و در طول دهه هفتاد تا هشتاد، توجه به روش کیفی برای استخراج تئوری از عمل و شناخت عمیق و کافی مسائل مورد توجه قرار گرفت (ریدنور و نیومن^۱، ۲۰۰۸، ص ۳).

رویکرد کیفی پژوهش

واژه کیفی بر ویژگی‌ها، پدیده‌ها، فرایندها و آن دسته از معانی تأکید دارد که در قالب کمیّت، مقدار، شدت یا فراوانی سنجیده نمی‌شود. این نوع پژوهش مستلزم جمع‌آوری نظام‌مند، سازماندهی و تفسیر مطالبی است که حاصل مصاحبه‌ها و مشاهده‌هاست و به منظور بررسی معانی نهفته در پدیده‌های اجتماعی که توسط انسان‌ها در موقعیت طبیعی تجربه می‌گردد، به کار گرفته می‌شود. در طی سال‌های گذشته، عده‌ای مفید بودن مطلق پژوهش‌های کمی را مورد تردید قرار دادند و اعتقاد داشتند که طرح‌های تجربی، محیطی تصنعی ایجاد می‌کند که به واکنش‌های ساختگی در قبال بخشی از شرکت‌کنندگان در پژوهش منجر می‌شود (نصر و شریفیان، ۱۳۸۶، ص ۱۱). در مقابل، پژوهش کیفی شیوه‌ای برای درک واقعیت است که موضوع پژوهش را به صورت جامع و در محیط واقعی مورد بررسی قرار می‌دهد. در این نوع پژوهش، محقق بر تعبیر و تفسیر افراد مورد مطالعه، تأکید دارد و به تشریح جزئیات امور می‌پردازد؛ از این‌رو، در این فرایند، پژوهشگر و آنچه مورد پژوهش قرار می‌گیرد، هیچ‌یک نادیده گرفته نمی‌شود (بورلاند^۲، ۲۰۰۱، به نقل از نصر و شریفیان، ۱۳۸۶). با ظهور نسل دوم روش‌شناسی‌های پژوهشی (که منتج به ظهور پژوهش‌های کیفی شدند)، برخی از نارسایی‌های روش‌شناسی پژوهش نسل اول (که منتج به ظهور پژوهش‌های کمی شده بودند)، برطرف گردید؛ اما به‌رغم برطرف شدن برخی از کاستی‌های

1. Ridenour & Newman

2. Borland

پژوهش‌های کمی، خود روش‌های کیفی نیز دارای برخی کاستی‌ها بودند. عمده‌ترین کاستی‌های این پژوهش‌ها، بی‌توجهی به جنبه‌های کمی پدیده‌ها، عدم امکان تعمیم یافته‌ها، محدود بودن گستره اجرای تحقیق کیفی و... است که می‌تواند دسترسی به درک جامعه مورد مطالعه را به چالش کشاند. این کاستی‌ها، منجر به ظهور نسل سوم روش‌شناسی پژوهش گردید که برآیند آن، ظهور روش‌های آمیخته پژوهش است (یاوری بافقی و پوراسدی، ۱۳۹۰، ص ۶۵۴).

رویکرد آمیخته پژوهش

مفروضه اساسی در تعریف روش آمیخته این است که ترکیب کردن رویکردهای کمی و کیفی در مقابل استفاده از یک رویکرد (کمی و کیفی)، درک و شناخت بهتری از مسئله تحقیقی ارائه می‌دهد (بلاچ و همکاران^۱، ۲۰۱۴، ص ۱۰۸). روش‌های تحقیق آمیخته نسبت به زمانی که از تحقیق کمی یا کیفی به تنهایی استفاده می‌شود، اسناد قابل قبول‌تری برای مطالعه مسئله تحقیق ارائه می‌دهد. محققان به جای محدود شدن به استفاده از نوع خاصی از داده‌های مرتبط با تحقیق کمی یا کیفی می‌توانند برای جمع‌آوری داده‌ها از همه ابزارهای موجود (مصاحبه و پرسشنامه و...) استفاده کنند. اگر مجموعه‌ای از عوامل در تکوین تحقیق آمیخته مشارکت داشته باشند، پیچیدگی مسائل تحقیقی ما نیاز به پاسخ‌های فراتر از اعداد ساده (از نظر کمی) و یا کلمات (از نظر کیفی) دارد. ترکیب کردن دو دسته اطلاعات یا داده‌ها (به صورت کمی و کیفی) می‌تواند تحلیل کامل‌تری از مسائل ارائه دهد. اکنون محققان کمی دریافته‌اند که داده‌های کیفی می‌تواند نقش مهمی در تحقیق کمی ایفا کنند. در برابر آن، محققان کیفی نیز عقیده دارند که گزارش کیفی نگرش‌های تعداد محدودی از شرکت‌کنندگان نمی‌تواند امکان تعمیم یافتن را به افراد بیشتری فراهم آورد (دلور و کوشکی، ۱۳۹۲، ص ۳۴). در روش پژوهش آمیخته، پژوهشگر خود را به یک روش محدود نمی‌کند، بلکه مجاز است که در مراحل مختلف تحقیق، بسته به نیازی که برای پاسخگویی به پرسش‌های خود دارد، از روش‌های مختلفی استفاده کند.

این رویکرد، از آن جهت «ترکیبی یا آمیخته» نام دارد که داده‌ها و یافته‌های این تحقیقات به جای آنکه فقط مبتنی بر یک رویکرد باشند، حاصل ترکیب دو رویکرد کمی و کیفی هستند؛ در واقع، در پژوهش‌های آمیخته داده‌های عددی و آماری معمول در مطالعات کمی به همان اندازه اهمیت دارند که داده‌ها و یافته‌های روایتی و تفسیری مرسوم در مطالعات کیفی دارای اهمیت هستند. به سخنی دیگر، روش تحقیق آمیخته محصول آشتی و همزیستی مسالمت‌آمیز دو رویکرد کمی و کیفی است؛ دو رویکردی که در چند دهه گذشته به نوعی در مقابل یکدیگر قرار گرفته و گاه به

1. Bloch & et al

انتقاد از یکدیگر پرداخته‌اند، اما پژوهش‌های موفق‌تری که با استفاده از روش آمیخته انجام می‌شوند، نشان می‌دهند که دو رویکرد کمی و کیفی نه در مقابل یکدیگر، بلکه در کنار هم قرار دارند. بر این اساس، رویکردهای کمی و کیفی به جای آنکه باهم در تضاد باشند، حتی می‌توانند در یک تحقیق واحد مکمل یکدیگر محسوب شوند (تشکری و تدلی^۱، ۲۰۱۰، ص ۲۸).

از این‌رو، دلایل بسیاری را می‌توان برشمرد که در حکم ضرورت به کارگیری نگاه ترکیبی در پژوهش‌های تربیتی است. مهم‌ترین دلایل این امر به این شرح است: (۱) پدیده‌های تربیتی به اندازه‌ای پیچیده‌اند که بررسی جنبه‌های آن مستلزم کاربرد رویکردها و روش‌های مختلف است. به بیان دیگر، هر یک از پارادایم‌ها و رویکردها ابعادی از واقعیت را آشکار می‌سازند و در مقابل، جنبه‌هایی از آن نیز مورد کم‌توجهی قرار می‌گیرد؛ (۲) حوزه‌های علوم انسانی فاقد قطعیت و عینیت حوزه‌های علوم طبیعی است؛ بنابراین، برای افزایش قابلیت کاربرد یافته‌ها در زمینه تصمیم‌گیری، استفاده از رویکرد ترکیبی ضرورت دارد؛ (۳) هر کدام از رویکردها دارای مزیت‌ها و محدودیت‌هایی است که با استفاده ترکیبی از آنها می‌توان محدودیت‌ها را کاهش داد و بر دامنه مزیت‌ها افزود؛ (۴) امروزه، در هیچ حوزه‌ای نمی‌توان بعد کمی و جنبه کیفی را از یکدیگر جدا کرد. هر پدیده‌ای ابعاد کمی و کیفی را به صورت توأمان داراست و پدیده‌های تربیتی نیز به نحو بارز از این ویژگی برخوردارند (نصر و شریفیان، ۱۳۸۶، ص ۲۰). با این حال، پژوهش آمیخته هم دارای محدودیت‌هایی است؛ از آن جمله، پژوهشگر باید منابع کافی برای جمع‌آوری و تحلیل داده‌ها داشته باشد و در هر دو رویکرد دارای تخصص باشد و یا با تیمی که دارای مهارت‌های روش کمی و کیفی‌اند، کار کند؛ محققان به زمان طولانی برای اجرا و به برنامه‌ریزی زمان کافی برای کامل کردن هر دو مرحله نیازمندند (کرسول و کلارک^۲، ۲۰۰۷؛ به نقل از هسه و لوی^۳، ۲۰۱۰). در واقع، روش تحقیق آمیخته به عنوان یک حرکت روش‌شناسانه در علوم اجتماعی، رفتاری و بهداشتی در حال گسترش است. پژوهش‌های آمیخته در مطالعات علوم انسانی و رفتاری با پژوهشگران و روش‌شناسانی ظهور کرد که استفاده از دیدگاه‌های کمی و کیفی با هم در یک مطالعه پژوهشی واحد را مفید می‌دانستند. ترکیب روش‌های پژوهشی در مطالعات علوم اجتماعی اولین بار توسط کمپل و فیسکر^۴ (۱۹۵۹) پیشنهاد شد (دهکردی، ۱۳۹۰، ص ۳۴).

پژوهش براساس شیوه‌های ترکیبی نوعی استراتژی پژوهشی یا روش‌شناسی برای گردآوری، تحلیل و ترکیب داده‌های کمی و کیفی است که برای فهم مسائل پژوهشی در زمان انجام یک پژوهش مورد استفاده قرار می‌گیرد (کرسول، ۲۰۰۳؛ به نقل از دانایی‌فرد، ۱۳۸۶، ص ۳۶). حمایت

1. Tashakkori & teddlie

2. Creswell & celark

3. Hesse & Leavy

4. Campbell and Fyskr

از پژوهش‌های ترکیبی بدین علت انجام می‌شود که چون هر دو روش کمی و کیفی محدودیت‌ها و مزایایی دارد، باید از ویژگی‌های هر دو روش برای درک بهتر پدیده‌ها استفاده کرد؛ به بیان دیگر، زمانی که شیوه‌های کیفی و کمی با یکدیگر استفاده می‌شود، مجموعه‌ای از داده‌های مکمل فراهم می‌شود که در مقایسه با زمانی که تنها یکی از این روش‌ها به کار برده شود، تصویر کامل‌تری از موضوع پژوهش حاصل می‌گردد. طرفداران پژوهش ترکیبی از ایده سازگاری حمایت می‌کنند که براساس آن می‌توان پژوهش کمی و کیفی را در یک پژوهش به کار برد (شریفیان، ۱۳۸۷، ص ۷۶). به سخن دیگر، ما قادریم با جمع‌آوری و تلفیق (یا ادغام) انواع متفاوت اطلاعات در مورد یک پدیده معین، پژوهش خود را غنا بخشیم. این بهبودبخشی حاصل ترکیب نقاط قوت یک روش پژوهشی با جوانب محکم روش دیگر و خنثی‌سازی نقاط ضعف آنهاست (لطف‌آبادی، ۱۳۸۶، ص ۵۲). از این رو، یکی از چالش‌های موجود در مسیر طراحی و اجرای پژوهش‌ها این است که پژوهشگران در انتخاب و به کارگیری رویکردهای پژوهش، تنها یکی از رویکردهای کمی یا کیفی را انتخاب و رویکرد دیگر را مورد استفاده قرار نمی‌دهند. این نکته قابل انکار نیست که ماهیت مسئله در انتخاب رویکرد پژوهش نقش اساسی دارد ولی آنچه معمولاً در عرصه عمل اتفاق می‌افتد، انتخاب روش‌های پژوهش بدون توجه کافی به ضرورت مناسب بودن روش برای مسئله پژوهش است (نصر و شریفیان، ۱۳۸۶، ص ۸). با عنایت به این موضوع، شواهد حاکی از آن است که در کنار روش‌های کمی به روش‌های کیفی و آمیخته در علوم انسانی توجه چندانی نشده است. مطالعات تحلیلی و تحقیقی انگشت‌شماری به کنکاش این قضیه پرداخته‌اند. در این زمینه بررسی‌هایی که توسط محقق صورت گرفت حاکی از آن بود که تحقیقاتی در این زمینه انجام شده است؛ از آن جمله، لطف‌آبادی (۱۳۸۶) در پژوهش خود با عنوان «کاستی‌های معرفت‌شناسی و روش‌شناسی در مقالات علمی- پژوهشی روان‌شناسی در ایران» از بررسی ۷۸ مقاله روان‌شناسی که در آخرین شماره مجلات روان‌شناسی و علوم تربیتی کشور به چاپ رسیده است، نشان داد که ۷۵ مقاله براساس روش کمی‌گرایی، یک مقاله با روش کیفی و دو مقاله با روش ترکیبی تدوین شده است. به بیان دیگر، این یافته پژوهشی به‌روشنی نشان می‌دهد که ۹۶ درصد پژوهش‌های مقالات روان‌شناسی مجلات علمی- پژوهشی ایران براساس روش کمی‌گرایی انجام شده و تنها چهار درصد به روش کیفی و ترکیبی اختصاص یافته است (ص ۷۴). بنابراین، انجام تحقیق حاضر از جهات چندی ضروری به نظر می‌رسد؛ اولاً، به لحاظ نظری، انجام این تحقیق به پیشبرد و توسعه دانش در این زمینه کمک می‌کند که پیش‌تر به عنوان یک خلأ معرفی شد؛ ثانیاً، به لحاظ عملی، انجام این تحقیق می‌تواند سیاستگذاران نظام تحصیلات تکمیلی را نسبت به شناخت دلایل این مسئله آگاهی دهد و به آنها کمک کند تا راهکارهایی را ارائه دهند؛ ثالثاً، تحقیق حاضر به محققان

بعدی نیز کمک می‌کند تا هم به لحاظ کمی به بررسی میزان اهمیت هر کدام از دلایلی پردازند که از تحقیق حاضر استخراج می‌شوند و هم به لحاظ کیفی به آنها کمک می‌کند تا تحقیقاتی مبتنی بر شناخت راهکارهای برون‌رفت از این چالش، انجام دهند. پس تحقیق حاضر با تکیه بر روش‌شناسی آمیخته به دنبال پاسخگویی به این سؤال است که چرا تحقیق آمیخته به عنوان ابزاری برای ترکیب مزایای تحقیق کمی و کیفی، مورد غفلت واقع شده است؛ بنابراین، هدف کلی پژوهش حاضر بررسی چرایی استفاده محدود از تحقیق آمیخته در حوزه علوم انسانی از دیدگاه اساتید و دانشجویان حوزه علوم انسانی در دانشگاه محقق اردبیلی است؟

هدف اصلی

چرایی استفاده محدود از تحقیق آمیخته در حوزه علوم انسانی از دیدگاه اساتیدان و دانشجویان حوزه علوم انسانی

سؤال‌های تحقیق

۱. چه عامل‌هایی در استفاده از روش آمیخته در تحصیلات تکمیلی تأثیرگذار است؟
۲. تا چه اندازه این عامل‌ها در استفاده از روش آمیخته تأثیر می‌گذارد؟

روش تحقیق

پژوهش حاضر درصدد به دست آوردن شناختی ژرف و همه‌جانبه از مسئله استفاده از روش آمیخته در تحصیلات تکمیلی و مسائل مربوط به آن بود؛ بنابراین، از روش بررسی موردی^۱ استفاده شد و در این راستا نیز سعی شد تا هم از داده‌های کیفی و هم از داده‌های کمی برای نیل به هدف یادشده استفاده شود. بررسی موردی پژوهشی است که پژوهشگر به جستجوی ژرف یک برنامه، رخداد، فعالیت، فرایند و حتی یک موضوع در یک یا چند نفر می‌پردازد (کرسول^۲، ۲۰۱۲، ص ۶۹). از لحاظ مبنای داده‌ها، دارای طرح تحقیق آمیخته است که با استفاده از مدل آمیخته و طرح اکتشافی انجام می‌پذیرد، این طرح با جمع‌آوری و تحلیل داده‌های کیفی شروع می‌شود و سپس مرحله دوم ایجاد می‌شود که در آن داده‌های کمی، جمع‌آوری و تجزیه و تحلیل می‌شوند. مرحله دوم کمی، مطالعه بر مبنای مرحله اول و یا متصل به مرحله ابتدایی کیفی طراحی می‌شود (ریدونر و نیومن، ۲۰۰۸، ص ۳۲).

جامعه آماری در این پژوهش را کلیه دانشجویان و اساتیدان دانشکده علوم انسانی و علوم تربیتی تشکیل می‌دهند. با توجه به اینکه پژوهش حاضر از نوع آمیخته است. در بخش کیفی برای تعیین

1. case study

2. Creswell

حجم نمونه از روش نمونه‌گیری هدفمند برای انجام مصاحبه‌های عمقی استفاده شد. افزون بر آن، تعداد افراد گروه نمونه بر مبنای اشباع نظری^۱ بود؛ بدین معنا که نمونه‌گیری تا زمانی ادامه یافت که نظریه‌ها و دیدگاه‌های جدیدتری توسط گروه نمونه مطرح نشد. شایان ذکر است که با در دسترس داشتن چنین مبنایی، تعداد هشت نفر مرد^۲ از اساتید مورد مطالعه قرار گرفتند که در بخش کمی، تعداد ۶۱ نفر با استفاده از روش نمونه‌گیری تصادفی به عنوان حجم نمونه انتخاب شدند.

ابزار پژوهش در بخش کیفی، مصاحبه بدون ساختار بود. دلیل استفاده از این ابزار آن بود که مشارکت‌کننده‌ها بتوانند آزادانه و بدون هیچ محدودیتی دیدگاه‌های خود را بیان کنند. به منظور گردآوری داده‌های کمی نیز از پرسشنامه محقق‌ساخته استفاده شد که گویه‌های آن برگرفته از نتایج تحلیل داده‌های کیفی در مرحله اول بود و براساس طیف لیکرت از یک (خیلی کم) تا پنج (خیلی زیاد) بود. با توجه به متفاوت بودن داده‌های گردآوری شده در پژوهش، از روش‌های متفاوتی برای اعتباریابی آن استفاده شد. در درجه اول، با توجه به اینکه در پژوهش حاضر هم از داده‌های کیفی و هم از داده‌های کمی استفاده شد. در بخش کیفی از روش بازخورد مشارکت‌کننده^۳ استفاده شد. این روش که مبتنی است بر ارائه تفسیرها و تحلیل‌های محقق به مشارکت‌کنندگان در حین انجام مصاحبه، برای اصلاح و ویرایش مواردی که توسط محقق بدفهم شده‌اند، استفاده شد (فقیهی و علیزاده، ۱۳۸۶، ص ۲۹). در بخش کمی نیز ابتدا از روایی صوری برای سنجش روایی پرسشنامه استفاده شد که دارای روایی مناسبی بود و سپس از ضریب آلفای کرونباخ برای سنجش پایایی پرسشنامه استفاده شد که ۰/۹۲ بود که ضریب قابل قبولی برای پایایی است.

به منظور تحلیل یافته‌های به دست آمده از مصاحبه کیفی، از روش تحلیل محتوای استقرایی^۴ مبتنی بر کدگذاری باز^۵ استفاده شد. در این نوع تحلیل، ابتدا اطلاعات از افراد مشارکت‌کننده گردآوری و سپس داده‌ها بدون در نظر داشتن مبنایی نظری کدگذاری می‌شود. فرایند تلخیص و کاهش کدها نیز تا جایی ادامه پیدا می‌کند که به مقوله‌ها و طبقه‌های گسترده‌تری دست یابد و بتواند کدهای جزئی‌تر را شامل شود (کرسول، ۲۰۱۲، ص ۷۱). برای تحلیل داده‌های کیفی نیز از آزمون تی تک‌نمونه‌ای استفاده شد.

1. Theoretical saturation

۲. مشخصات آنها بدین شرح است: سه نفر از رشته روان‌شناسی و روان‌شناسی تربیتی با دو تا سه سال سابقه تدریس، اقتصاد با سه سال سابقه تدریس، مدیریت جهانگردی با سه سال سابقه تدریس، برنامه‌ریزی درسی با چهار سال سابقه تدریس، مدیریت آموزشی با ۲۵ سال سابقه تدریس و تاریخ با چهار سال سابقه تدریس.

3. Participant feedback

4. Inductive content analysis

5. Open coding

تحلیل یافته‌ها

نتایج تحلیل عاملی اکتشافی

با استفاده از تحلیل عامل اکتشافی، روش مؤلفه‌های اصلی و چرخش واریماکس با رعایت پیش فرض‌های: الف) شاخص کفایت نمونه‌بردار بالاتر از $0/8$ باشد و ب) نتیجه آزمون کرویت بارتلت از نظر آماری معنادار باشد؛ دو عامل تشخیص داده شده که در مجموع $71/86$ درصد از کل واریانس را تبیین کرده‌اند. نتایج تحلیل نشان داد که عوامل اثرگذار بر به‌کارگیری روش آمیخته به دو عامل اصلی عوامل درونی (پیچیده بودن و ناآشنایی محققان با طرح آمیخته) و عوامل بیرونی (ماهیت رشته و نیازهای فصلنامه‌ها) تقسیم می‌شوند.

تحلیل داده‌های کیفی

با توجه به اینکه اعضای هیئت علمی، هسته اساسی نظام آموزش عالی هستند و ارتباط ملموسی با مسائل مربوط به روش‌های انجام پژوهش دارند، از آنها خواسته شد تا دیدگاه‌های خود درباره عوامل تأثیرگذار بر استفاده از روش آمیخته را ارائه دهند. با توجه به اینکه پژوهش حاضر هم شامل گردآوری و تحلیل داده‌های کیفی و هم داده‌های کمی است، تحلیل هر کدام از این داده‌ها به صورت مجزایی در ذیل عرضه می‌شوند.

محقق برای دستیابی به تجربیات افراد در خصوص دلایل استفاده محدود از تحقیق آمیخته در حوزه علوم انسانی با اساتید و محققان دانشکده علوم تربیتی، ادبیات و علوم انسانی دانشگاه محقق اردبیلی که ارتباط نظری و عملی ممتدی با مسئله پژوهش داشتند، مصاحبه کرد و در این خصوص، تجارب و نگرش‌های آنها را جویا شد. در فرایند گردآوری اطلاعات نیز به تدریج مفاهیم و گزاره‌ها انباشته می‌شدند تا جایی که داده‌ها به تکرار رسیدند. در مورد تحلیل مرحله‌ای یافته‌ها نیز باید گفت که ابتدا با تفکیک متن مصاحبه به عناصر دارای پیام در داخل خطوط یا پاراگراف‌ها، تلاش شد تا کدهای مربوطه استخراج شوند و در مرحله بعدی آن، مفاهیم در قالب مقوله‌های بزرگتری قرار گرفتند. پس از این مرحله سعی شد که مقولات نیز در قالب دسته‌های بزرگ مفهومی طبقه‌بندی شوند. نمونه‌ای از مقوله‌بندی‌ها در جدول ۱ نشان داده شده است.

جدول ۱: نتایج کدگذاری باز و محوری به همراه مقوله‌های فرعی

مقوله‌های فرعی	مقوله‌های اصلی	مسئله تحقیق
پیچیده بودن ماهیت طرح تحقیق آمیخته	دلایل درونی	دلایل استفاده محدود از تحقیق آمیخته در حوزه علوم انسانی
ناآشنایی محققان با تحقیق آمیخته		
نیازها و خواسته‌های اجتماعی	دلایل بیرونی	
ماهیت رشته‌های علمی		

تحلیل داده‌های حاصل از مصاحبه، دلایل مختلفی را به عنوان دلایل استفاده محدود از تحقیق آمیخته بین محققان و اساتید حوزه علوم انسانی و علوم تربیتی مشخص کرده است. این دلایل را میتوان به دو دسته تقسیم کرد که در ذیلاً شرح داده می‌شوند.

دلایل درونی تأثیرگذار در استفاده از روش آمیخته

دلایل درونی، به دلایلی اشاره دارد که از ماهیت خود تحقیق آمیخته ناشی شده‌اند و باعث می‌شوند این تحقیق مقبولیت محدودی را کسب کند. در واقع، این دلایل به ویژگی خود روش آمیخته اشاره دارد که با توجه به ویژگی‌های خاص خودش موجب تأثیرگذاری بر استفاده از این روش می‌شود. این دلایل دارای دو مقوله اصلی است: (۱) پیچیده بودن ماهیت طرح تحقیق آمیخته؛ (۲) ناآشنایی محققان به طرح تحقیق آمیخته

- پیچیده بودن ماهیت طرح تحقیق آمیخته

طرح‌های آمیخته به زمان طولانی برای اجرا نیازمند است و محققان به برنامه‌ریزی زمان کافی برای کامل کردن هر دو مرحله نیازمندند. به‌زعم مصاحبه‌شوندگان، یکی از دلایل درونی که مقبولیت تحقیق آمیخته در علوم انسانی را با مشکل روبه‌رو کرده است، همین پیچیده بودن ماهیت طراحی تحقیق آمیخته است؛ به‌ویژه، هنگامی که مخاطبان و داوران آن طرح‌ها افرادی با دید پوزیتیویستی باشند که صرفاً با ملاک‌های تحقیق کمی مأنوس هستند و بدین ترتیب، اگر پروپوزال یا طرحی که دارای مبنای نظری، متغیر، فرضیه و سایر عناصر مربوط به تحقیق کمی است، ارائه شود؛ ممکن است با بی‌توجهی و عدم استقبال آنها روبه‌رو شود. از این‌رو، تهیه‌کننده‌های پروپوزال به دلیل ماهیت طراحی دشوار تحقیق آمیخته که مخاطبان آن نیز چندان با چنین تحقیقی مأنوس نیستند، ترجیح می‌دهند که از طرح‌های کمی یا کیفی استفاده کنند. در این‌باره مصاحبه‌شونده شماره پنج چنین بیان می‌کند که:

«به دلیل افزایش دانشجویان و با توجه به زمان‌بر بودن و مهارت کافی برای اجرای روش‌های آمیخته، اساتید دانشگاه تمایلی برای اجرای این روش ندارند. به نظر من، در دسر تحقیق آمیخته از روش کمی و کیفی بیشتر است، حتی در پایان‌نامه‌هایی که دانشجویان به روش آمیخته انجام می‌دهند، ایراد بیشتری نسبت به سایر روش‌ها از آنها گرفته می‌شود، زیرا انجام روش‌های آمیخته به مهارت و تخصص زیاد نیاز دارد.»

- ناآشنایی پژوهشگران این حوزه با تحقیق آمیخته

با توجه به اینکه بیشتر آموزش‌هایی که در کلاس درس انجام می‌گیرد، بیشتر جنبه کمی دارد و اینکه ماهیت تحقیق آمیخته برای بسیاری از محققان به طور کامل شناخته شده نیست و همین سبب می‌شود که آنها گرایش چندانی به انجام این تحقیق نداشته باشند. در تأیید این نکته، مصاحبه‌شونده شماره هشت اظهار می‌کند که:

«به نظر من با توجه به اینکه بیشتر اساتید قدیم، با تحقیقات آمیخته زیاد آشنایی ندارند و یا با توجه به زمان‌بر بودن این تحقیقات بر تحقیق کمی گرایش دارند. این عامل‌ها باعث شده است که بیشتر اساتید در کلاس درس بر آموزش روش کمی تأکید کنند و حتی بیشتر آنها تمایل دارند که استاد راهنما یا مشاور دانشجویانی شوند که با روش کمی کار می‌کنند...».

مصاحبه‌شونده شماره سه معتقد است که:

«تحقیق آمیخته برای محققان زیاد آشنا نیست. شاید خیلی از روش‌های مورد استفاده در تحقیق آمیخته را بلد نباشند و چون بلد نیستند، ممکن است انجام آن را معقول ندانند، همچنین خیلی از دانشجویان با روش‌های تحلیل آمیخته آشنایی ندارند و دارای پشتوانه علمی کمی در این زمینه می‌باشند».

دلایل بیرونی تأثیرگذار بر استفاده از روش آمیخته

دلایل بیرونی به دلایلی اشاره دارد که فارغ از نظام تحقیق آمیخته مطرح می‌شوند؛ یعنی، خارج از ماهیت خود تحقیقات آمیخته است. در واقع، این دلایل به شرایط حاکم بر فصلنامه‌ها در جهت پذیرش این نوع روش و ماهیت خود رشته‌ها در جهت استفاده از روش آمیخته اشاره می‌کنند. این دلایل از دو مقوله اصلی تشکیل یافته است که عبارتند از: (۱) نیازهای فصلنامه‌ها؛ (۲) ماهیت رشته‌های علمی.

نیازهای فصلنامه‌ها

نیازهای فصلنامه‌های علمی - پژوهشی و... در استفاده از روش‌های مختلف و به خصوص روش‌های آمیخته توسط محققان بسیار مؤثر است؛ در تأیید این نکته، مصاحبه‌شونده شماره یک اظهار می‌کند که:

«به نظر بنده، گرایش فصلنامه‌های داخلی بیشتر به سمت تحقیقات کمی است، زیرا دآوری مجلات توسط اساتید باتجربه و قدیمی انجام می‌شود و گرایش این اساتید به سمت وسوی تحقیقات کمی است و بیشتر با این روش مانوس هستند و در نهایت اینکه، این عوامل باعث پذیرش کم مقالات آمیخته می‌شود».

علاوه بر این، مصاحبه‌شونده شماره دو اظهار می‌دارد که:

«مجله خاصی که مخصوص روش‌های آمیخته باشد، در داخل کشور موجود نیست که این عامل هم بر پژوهشگران در استفاده از این روش تأثیر می‌گذارد. ساختارهای موجود برای این انجام این روش مناسب نیستند».

ماهیت رشته‌های علمی

رشته‌های مختلف در علوم انسانی در نحوه استفاده از روش‌های مختلف علمی مؤثرند و روش‌های آمیخته هم با توجه به ماهیت خاص خودشان در بین رشته‌های مختلف انسانی جایگاه متفاوتی دارند. در این باره، مصاحبه‌شونده شماره یک اظهار می‌کند که:

در رشته ادبیات فارسی بیشتر تحقیقات کیفی و در اقتصاد بیشتر روش‌ها کمی هستند، اما در رشته‌های علوم تربیتی، روان‌شناسی و جامعه‌شناسی بیشتر تحقیقات به سمت روش‌های آمیخته سوق پیدا می‌کنند؛ مثلاً در تحقیقات روان‌شناسی و مدیریت بیشتر پایان‌نامه‌های دکتری به روش آمیخته می‌باشد، یعنی ماهیت خاص رشته‌های مختلف در استفاده از روش‌های مختلف به خصوص آمیخته تأثیرگذار است.

تحلیل داده‌های کمی

به منظور سنجش دقیق‌تر داده‌های به‌دست‌آمده در بخش کیفی، داده‌های کمی نیز گردآوری شد تا بتواند مبنای اطلاعاتی دقیق‌تری فراهم آورد. براساس سؤالات مطرح شده در بخش کمی، یافته‌های به‌دست‌آمده تجزیه و تحلیل می‌شوند.

۱. تا چه اندازه پیچیده بودن ماهیت طرح تحقیق آمیخته در استفاده از این روش تأثیرگذار است؟
به منظور پاسخگویی به این سؤال، از آزمون تی تک‌نمونه‌ای استفاده شد. نتایج به این شرح است: نتیجه به دست آمده از آزمون تی در سطح معناداری ۰/۰۰۰ معنادار است و با توجه به نمره به دست آمده از آزمون تی (۵/۵۹) و تفاوت میانگین (۴/۰۴) می‌توان ادعان داشت که از نظر دانشجویان تحصیلات تکمیلی دانشگاه محقق اردبیلی پیچیده بودن ماهیت طرح تحقیق آمیخته، یکی از عوامل مؤثر در به‌کارگیری این نوع روش در پژوهش‌های آنهاست. همان‌گونه که یافته‌های کیفی نیز نشان داد، اساتید استدلال داشتند که یکی از عواملی که در به‌کارگیری روش آمیخته تأثیر می‌گذارد، پیچیده بودن ماهیت این نوع طرح است.

۲. تا چه اندازه ناآشنایی محققان با طرح تحقیق آمیخته در استفاده از این روش تأثیرگذار است؟
به منظور پاسخگویی به این سؤال، از آزمون تی تک‌نمونه‌ای استفاده شد. نتایج به این شرح است: نتیجه به‌دست‌آمده از آزمون تی در سطح معناداری ۰/۰۰۰ معنادار است و با توجه به نمره

به دست آمده از آزمون تی (۴/۳۴)، و تفاوت میانگین (۳/۹۹) میتوان اذعان داشت که از نظر دانشجویان تحصیلات تکمیلی دانشگاه محقق اردبیلی ناآشنایی محققان با طرح تحقیق آمیخته یکی از عوامل مؤثر در به‌کارگیری این نوع روش در پژوهش‌های آنهاست. همان‌گونه که یافته‌های کیفی نیز نشان داد، اساتید استدلال داشتند که یکی از عواملی که در به‌کارگیری روش آمیخته تأثیر می‌گذارد، ناآشنایی محققان با این نوع طرح است.

۳. تا چه اندازه نیازهای فصلنامه‌ها در استفاده از روش آمیخته تأثیرگذار است؟

به منظور پاسخگویی به این سؤال، از آزمون تی تک‌نمونه‌ای استفاده شد. نتایج به این شرح است: نتیجه به‌دست‌آمده از آزمون تی در سطح معناداری ۰/۰۰۰ معنادار است و با توجه به نمره به دست آمده از آزمون تی (۷/۰۶) و تفاوت میانگین (۶/۴۹) می‌توان اذعان داشت که از نظر دانشجویان تحصیلات تکمیلی دانشگاه محقق اردبیلی نیازهای فصلنامه‌ها یکی از عوامل مؤثر در به‌کارگیری این نوع روش در پژوهش‌های آنهاست. همان‌گونه که یافته‌های کیفی نیز نشان داد، اساتید استدلال داشتند که یکی از عواملی که در به‌کارگیری روش آمیخته تأثیر می‌گذارد، نیازهای فصلنامه‌ها نسبت به پذیرش این نوع روش است.

۴. تا چه اندازه ماهیت رشته‌های علمی در استفاده از روش آمیخته تأثیرگذار است؟

به منظور پاسخگویی به این سؤال، از آزمون تی تک‌نمونه‌ای استفاده شد. نتایج به این شرح است: نتیجه به‌دست‌آمده از آزمون تی در سطح معناداری ۰/۰۰۰ معنادار است و با توجه به نمره به دست آمده از آزمون تی (۱۸/۶۵) و تفاوت میانگین (۱۱/۵۰) می‌توان اذعان داشت که از نظر دانشجویان تحصیلات تکمیلی دانشگاه محقق اردبیلی ماهیت رشته‌های علمی یکی از عوامل مؤثر در به‌کارگیری این نوع روش در پژوهش‌های آنهاست. همان‌گونه که یافته‌های کیفی نیز نشان داد، اساتید استدلال داشتند که یکی از عواملی که در به‌کارگیری روش آمیخته تأثیر می‌گذارد، ماهیت رشته‌های علمی برای انجام این روش است.

بحث و نتیجه‌گیری

در یک دسته‌بندی کلی می‌توان رویکردهای پژوهشی را به سه دسته تقسیم کرد که عبارتند از: الف) رویکرد کمی که براساس مبنای نظری خاصی، پدیده‌های مورد مطالعه را به شکل عینی، عملیاتی و کمی مورد مطالعه قرار می‌دهد. هدف از این رویکرد آزمایش یک نظریه و تعمیم یافته‌های به‌دست‌آمده از آن به یک جامعه گسترده‌تر است؛ ب) رویکرد کیفی که پدیده مورد مطالعه را به همان صورتی که هستند و نه در شکل و قالبی تعریف شده، به صورت یک کل و در ارتباط با زمینه‌ای که در آن قرار گرفته، مورد مطالعه قرار می‌دهد. هدف از این رویکرد نیز تولید و استخراج نظریه، مدل یا

الگویی نظری از دیدگاه و رفتار مشارکت‌کننده‌های در تحقیق است و ج) رویکرد آمیخته که هم از داده‌های کمی و هم از داده‌های کیفی در فرایند تحقیق استفاده خواهد کرد و هدف از آن، هم تولید نظریه و هم آزمایش آن است (کرسول، ۲۰۰۹، ص ۶۸). شواهد موجود حاکی از آن است که پژوهش کمی بسیار قابل توجهی از تحقیقات رشته علوم انسانی را به خود اختصاص داده و تحقیق کیفی در کنار آن مورد غفلت واقع شده است. نتیجه چنین قضیه‌ای عدم استفاده از مزایای هر دو روش می‌باشد. اکنون محققان کمی دریافتند که داده‌های کیفی می‌تواند نقش مهمی در تحقیق کمی ایفا کند. در مقابل، محققان کیفی نیز عقیده دارند که گزارش کیفی نگرش‌های تعداد محدودی از شرکت‌کنندگان نمی‌تواند امکان تعمیم یافتن را به افراد بیشتری فراهم آورد. بنابراین، در تحقیق حاضر عوامل مؤثر بر استفاده از روش آمیخته از نظر اساتید و محققان دانشگاه محقق اردبیلی در حوزه علوم انسانی مورد بررسی قرار گرفت. یافته‌های به‌دست‌آمده از این تحقیق نشان داد که دو دلیل عمده باعث می‌شود که اساتید و محققان حوزه علوم انسانی تمایل چندانی برای استفاده از تحقیق آمیخته نداشته باشند. یکی از این دلایل، دلایل درونی تأثیرگذار در استفاده از روش آمیخته است؛ دلایل درونی، به دلایلی اشاره دارد که از ماهیت خود تحقیق آمیخته ناشی و باعث می‌شوند که این تحقیق مقبولیت محدودی را کسب کند. این دلایل دارای دو مقوله اصلی است: ۱) پیچیده بودن ماهیت طرح تحقیق آمیخته؛ ۲) ناآشنایی محققان به طرح تحقیق آمیخته. در واقع، نتایج تحقیق نشان داد که طرح‌های آمیخته به زمان طولانی برای اجرا نیازمند است و محققان به برنامه‌ریزی زمان کافی برای کامل کردن هر دو مرحله نیازمندند. به‌زعم مصاحبه‌شوندگان، یکی از دلایل درونی که مقبولیت تحقیق آمیخته در علوم انسانی را با مشکل روبه‌رو کرده است، همین پیچیده بودن ماهیت طراحی تحقیق آمیخته است و با توجه به اینکه بیشتر آموزش‌هایی که در کلاس درس انجام می‌شود، بیشتر جنبه کمی دارد و اینکه ماهیت تحقیق آمیخته برای بسیاری از محققان به‌طور کامل شناخته شده نیست و همین امر، سبب می‌شود که آنها گرایش چندانی به انجام این تحقیق نداشته باشند. دلایل بیرونی تأثیرگذار بر استفاده از روش آمیخته نیز به دلایلی اشاره دارد که فارغ از نظام تحقیق آمیخته مطرح می‌شوند؛ یعنی خارج از ماهیت خود تحقیقات آمیخته است. این دلایل از دو مقوله اصلی تشکیل یافته است که عبارتند از: ۱) نیازهای فصلنامه‌ها ۲) ماهیت رشته‌های علمی. در واقع، نتایج پژوهش نشان داد که نیازهای فصلنامه‌های علمی-پژوهشی و... در استفاده از روش‌های مختلف و به‌خصوص روش‌های آمیخته توسط محققان بسیار مؤثر است و رشته‌های مختلف در علوم انسانی در نحوه استفاده از روش‌های مختلف علمی مؤثرند و روش‌های آمیخته نیز با توجه به ماهیت خاص خود در بین رشته‌های مختلف انسانی جایگاه متفاوتی دارد.

درنهایت، یافته‌های پژوهش نشان داد که ناآشنایی محققان به طرح تحقیق آمیخته، پیچیده

بودن ماهیت طرح تحقیق آمیخته، نیازهای فصلنامه‌ها، ماهیت رشته‌های علمی از دید دانشجویان در استفاده از روش‌های آمیخته تأثیرگذار است و در این میان، یکی از عواملی که نسبت به سایر عامل‌ها بیشترین تأثیر را در استفاده از روش تحقیق آمیخته دارد، ماهیت رشته‌های علمی در علوم انسانی است که در بعضی رشته‌ها پژوهش منطبق بر این روش انجام نمی‌شوند و پژوهش‌ها صرفاً کمی یا صرفاً به صورت کیفی انجام میشوند.

به اعتقاد محقق، اگرچه ماهیت تحقیق آمیخته چالش‌برانگیز و مشکل‌زاست، اما بدون فراهم شدن بافت و موقعیت خاصی که تحقیق آمیخته در آن رشد کند، نمی‌توان انتظار پیشرفت استفاده از این نوع روش را داشت و این تا زمانی است که فلسفه علمی حاکم بر پژوهش‌های دانشگاهی یک نگاه کمی می‌باشد و به‌طور ضمنی، پارادایم اثبات‌گرایی (اصالت تحصیلی) را مبنای پی بردن به موقعیت نامعین (مسئله) تحقیق قرار می‌دهد. در این روش‌ها، مفروضه پژوهشگر آموزشی آن است که می‌توان درباره پدیده‌های نظام آموزشی، مانند یادگیری و عناصر مرتبط با آن، به‌طور عینی و بدون هیچ‌گونه اربیبی به شناخت لازم دست یافت، اما باید توجه داشت که پدیده‌های نظام آموزشی (از جمله عملکرد یادگیرنده، محیط یادگیری، فرایند یاددهی، یادگیری و...) را نمی‌توان به شیوه کاملاً عینی و بدون اربیب مورد مشاهده قرار داد؛ همچنین، کنترل متغیرهای ناخواسته درباره این پدیده‌ها بسیار دشوار است. بر پایه پارادایم‌های تفسیری، انتقادی و پساساختارگرایی، پژوهشگر آموزش به انتخاب روش‌های تحقیق کیفی می‌پردازد. این روش‌ها شامل مطالعه موردی، قوم‌نگاری، پدیدارشناسی و... است، اما استفاده از روش‌های تحقیق کیفی به‌تنهایی نیز نمی‌تواند واقعیت پدیده‌های نظام آموزشی را آشکار کند؛ بنابراین، برای پی بردن به مسائل به‌طور جامع و درک واقعیت عناصر نظام‌های آموزشی، استفاده از هر دو دسته روش کمی و کیفی ضرورت دارد؛ در واقع، محققان در پژوهش آمیخته تصمیم می‌گیرند که روش‌ها را در مطالعات خود ترکیب کنند، زیرا در روش با همدیگر به فهم بهتری از مسائل مورد مطالعه منجر می‌شود. این فهم بهتر زمانی ایجاد می‌شود که نقاط قوت رویکردهای کمی (اعداد، گرایش، قابلیت تعمیم‌پذیری) و کیفی (کلمات، متن، معنا) همدیگر را تکمیل و نقاط ضعف نیز همدیگر را به وسیله ترکیب جبران کنند.

پیشنهاد‌های کاربردی

- توسعه زیرساخت‌هایی برای استفاده از روش آمیخته؛
- راه‌اندازی مجلاتی مربوط به روش‌های آمیخته برای ترغیب کردن هر چه بیشتر پژوهشگران در استفاده از این روش؛
- آشنا کردن محققان با ماهیت پیچیده و متفاوت این‌گونه از تحقیقات.

پیشنهاد‌های پژوهشی

۱. بررسی و تبیین دلایل استفاده محدود از روش آمیخته در دانشکده‌های علوم انسانی سایر دانشگاه‌های کشور؛
۲. شناسایی رویه‌ها و راهکارهایی به منظور جذاب‌تر کردن استفاده از این نوع روش در نظام آموزشی.

منابع

- ابطحی، سیدحسین؛ ترابیان، محسن (۱۳۸۹)، «بررسی تحقق اهداف آموزش عالی براساس سند چشم انداز بیستساله کشور با روش فرایند تحلیل سلسله‌مراتبی (Ahp)»، فصلنامه پژوهش در نظام‌های آموزشی، دوره ۴، ش ۸.
- پایا، علی (۱۳۸۵)، «آینده علوم انسانی در ایران»، روشنشناسی علوم انسانی، حوزه و دانشگاه، س ۱۲، ش ۴۹.
- دانایی‌فرد، حسن (۱۳۸۶)، «همسازی شیوه‌های کمی و کیفی در پژوهش‌های سازمانی: تأملی بر استراتژی پژوهش ترکیبی»، روشنشناسی علوم انسانی، س ۱۳، ش ۵۳.
- دلاور، علی؛ کوشکی، شیرین (۱۳۹۲)، روش تحقیق آمیخته، تهران: نشر ویرایش.
- دهکردی، علی مبینی (۱۳۹۰)، «معرفی طرح و مدل‌ها در روش تحقیق آمیخته»، فصلنامه راهبرد، س ۲۰، ش ۶۰.
- شریفیان، فریدون (۱۳۸۷)، «نوع‌شناسی و فرایند طراحی و اجرای پژوهش ترکیبی»، فصلنامه روشنشناسی علوم انسانی، س ۱۴، ش ۵۷.
- عزیزی، نعمت‌اله (۱۳۸۷)، «بررسی چالش‌ها و نارسایی‌های تحصیلات دانشگاهی در حوزه علوم انسانی: تأملی بر نظرات دانشجویان»، فصلنامه آموزش عالی ایران، ش ۱، دوره ۲، ص ۱-۲۹.
- فقیهی، ابوالحسن؛ علیزاده، محسن (۱۳۸۶)، «روایی در تحقیقات کیفی»، مدیریت فرهنگ سازمانی، ش ۳.
- لطف‌آبادی، حسین (۱۳۸۶)، کاستی‌های معرفت‌شناسی و روش‌شناسی در مقالات پژوهشی روانشناسی در ایران»، فصلنامه علوم انسانی - اجتماعی، دوره ۱۳، ش ۵۱.
- نصر، احمدرضا؛ شریفیان، فریدون (۱۳۸۶)، «رویکردهای کمی، کیفی و ترکیبی در پژوهش‌های تربیتی»، روشنشناسی علوم انسانی، س ۱۳، ش ۵۲.
- یاوری بافقی، امیرحسین؛ پوراسدی، محمد (۱۳۹۰)، «رویکرد آمیخته پژوهی در امنیت پژوهی: چستی و چرایی»، مطالعات مدیریت انتظامی، س ۶، ش ۴.
- Akhmetova, J. B., Kim, A. M., & Harnisch, D. L. (2014), "Using Mixed Methods to Study Emotional Intelligence and Teaching Competencies in Higher Education", *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 128, 516-521.

- Bloch, C., Sørensen, M. P., Graversen, E. K., Schneider, J. W., Schmidt, E. K., Aagaard, K., & Mejlgaard, N. (2014), "Developing a methodology to assess the impact of research grant funding: A mixed methods approach", *Evaluation and program planning*, 43, 105–117.
- Creswell J. w. (2009), *Research Design: Qualitative, Quantitative & mixed method approaches (Second edition)*. Sage publications London: New Delhi.
- (2012), *Educational research: planning, conducting and evaluating quantitative and qualitative research, (Fourth edition)*. Pearson, Boston, *Education*, 24(2), 68–76.
- Hesse-Biber, S. N., & Leavy, P. (Eds.). (2010), *Handbook of emergent methods*. Guilford Press.
- Khan, M. A. (2014), Students' Passion for Grades in Higher Education Institutions in Pakistan. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 112, 702–709.
- Ridenour, C. S., & Newman, I. (2008), *Mixed methods research: Exploring the interactive continuum*, SIU Press.
- Rubbia, G., Franco, C., Pellizzon, D., & Nannipieri, L. (2014), Research support services in Italian Higher Education and Research Institutions: approaches, tools and trends.
- Schultz, J. (2008), "Purpose of college: Integrative literature review", *Research & Teaching in Developmental*.
- Tashakkori, A., & Teddlie, C. (2010, in press), *Handbook of Mixed Methods in Social and Behavioural Research (2nd Edition)*, Thousand Oaks, CA: Sage.